

MASAKAR U ŠAHOVIĆIMA PREMA PISANJU SARAJEVSKE PRAVDE 1924. GODINE

Hikmet KARČIĆ, Emrah ĐOZIĆ

UDK 94(497.16)"1924"
341.458(=163.4*3)(497.16)"1924"
DOI 10.26340/muallim.v21i83.1808

SAŽETAK: Dana 9. novembra 1924. godine, naoružani Crnogorci pravoslavci su izvršili napad na selo Šahovići u Crnoj Gori. Povod za ovaj napad bilo je ubistvo Boška Bošković, načelnika Kolašinskog okruga 7. novembra 1924. godine. Na njegovu sprovodu iznesena je tvrdnja da su za njegovo ubistvo odgovorni Bošnjaci muslimani te da je potrebno njega osvetiti. Masakar počinjen u selu Šahovići 1924. godine u Crnoj Gori bio je najveći zločin počinjen u Kraljevini Jugoslaviji u mirnodopskom periodu. Iako najveći i najbrutalniji, o ovom zločinu ne postoji puno podataka i svjedočanstva. U ovom članku navode se, do sad, ne objavljeni dijelovi tekstova iz časopisa *Pravda* koje govore o zločinu u Šahovićima i o brutalnosti kojom je počinjen.

Ključne riječi: Šahovići, masakr, Pravda, 1924.

Uvod

Područje Sandžaka, a naročito tromedu Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore, pratili su nemiri i tenzije u raznim turbulentnim vremenima. Tokom Balkanskih ratova, Prvog svjetskog rata i u poslijeratnom periodu, ovo područje svjedočilo je brojnim zločinima raznih vojnih formacija poznatijih kao komiti. Ovo je priča o zločinu koji je počinjen u miru i u novoj državi – Kraljevini Jugoslaviji.

Selo Šahovići nalazi se u sjeveroistočnom dijelu Crne Gore. Prema popisu stanovništva iz 1921. godine, na području Šahovića živjelo je 3.059 stanovnika od čega 1.863 pravoslavnih i 1.196 muslimana.¹ Dana 7. novembra 1924. godine ubijen je Boško Bošković, načelnik

kolašinskog okruga. Tokom sahrane neosnovano su optuženi Jusuf Mehonjić i Husein Bošković za njegovo ubistvo.² Milovan Đilas u svojoj knjizi *Besudna zemlja* opisujući ovaj zločin kaže da je nastao kao osveta za ubistvo Boška Boškovića. Prisutni na sahrani su podstaknuti i bodreni na "osvetnički pohod protiv muslimana".³ Prethodno je muslimansko stanovništvo Šahovića i okruga razoružano da bi u noći sa 9. na 10. novembar oko 2.000 pravoslavaca okružilo i napalo Šahoviće i Pavino Polje. Izvršena su brutalna mučenja, ubistva, silovanja i progoni. Prema različitim izvorima, "ubijeno je oko 120 Muslimana i zapaljeno oko 45 kuća, dok Milovan Đilas navodi da je pobijeno preko 350 ljudi, izvršena

brojna silovanja, kuće su popaljene i opljačkane. Drugi izvori navode brojku od najmanje 500 ubijenih i zaklanih, dok reisu-l-ulema Džemaludin Čaušević navodi cifru od preko hiljadu djece, žena i ljudi."⁴ Masakar u Šahovićima rezultirao je potpunim iseljavanjem tamošnjeg muslimanskog stanovništva, uglavnom prema Bosni i Hercegovini.

O zločinu u Šahovićima, iako najbrutalnijem i zločinu za koji niko nije procesuiran, osim pojedinačnih spomena u štampi nije napisano puno. Većina napisanog o zločinu u Šahovićima vraća se na autobiografski zapis Milovana Đilasa. U posljednje vrijeme objavljena je knjiga dr. Šerbe Rastodera *Kad su vakat kaljali insani* koja objedinjuje skoro sve napisano o masakru u Šahovićima.

¹ Vidi: Šerbo Rastoder, *Kad su vakat kaljali insani*, Almanah, Podgorica, 2011. godina, str. 80.

² Vidi: Milovan Đilas, *Besudna zemlja*, Politika narodna knjiga, Beograd, 2005. godina, str. 209.

³ Ibid. str. 209.

⁴ Šerbo Rastoder, *Kad su vakat kaljali insani*, navedeno djelo, str. 129.

Također, u knjizi se navodi i nekoliko članaka iz časopisa *Pravda*.⁵

Pravda je bila “glasilo Jugoslovenske Muslimanske Organizacije”⁶, političke stranke nastale nakon Prvog svjetskog rata a koja je nastojala okupiti Bošnjake oko jedne političke stranke. Kao takva, *Pravda* je bila oponent političkom Beogradu i objavljivala ono što drugi nisu mogli ili nisu htjeli objaviti. Uzimajući u obzir da se radi o jednoj od rijetkih novina koja je izvještavala o masakru i općenito o diskriminaciji i teroru nad Bošnjacima muslimanima u Kraljevini Jugoslaviji, cilj ovog rada je predstaviti kako je ova novina izvještavala o masakru 1924. i 1925. godine. Izvještavanje *Pravde* donosimo hronološki, prema datumima objavljivanja.

Izvještavanje *Pravde* o masakru u Šahovićima

Prva vijest o masakru bila je kratka informacija objavljena 10. novembra 1924. godine pod naslovom “Grozno masakriranje sandžaćkih muslimana” u kojoj se navodi “Rodбина Boškovića u želji, da izvrši krvnu osvetu, provalila je iz Crne Gore, došla u Bijelo Polje i navalila na goloruke muslimansko žiteljstvo sela Pavino Polje, koje leži na cesti Bijelo Polje – Šahovići, na kojoj je bio ubijen Bošković, te je sve muslimanske stanovnike tog sela, počevši od staraca pa do sitne dječice i nekjakih žena, masakrirala, tako da u čitavom selu nije ostala

živa duša, iako je selo brojalo preko dvije stotine muslimanskih kuća.”⁷ Dva dana poslije nova kraća informacija je objavljena u kojem se beogradska *Politika* optužuje da je znala da će pokolj biti izvršen.⁸ Već 13. novembra objavljuju se detalji zločina pa se tako navodi da je Bošković imao mnogo neprijatelja “jer je mnoge tamošnje odmetnike i njihove jatake iskorijenio.” Te da je to bio razlog što se nastanio u Šahoviće u čijoj je okolini imao 30 čifluka⁹, koji su izvorno pripadali Bošnjacima muslimanima koji su odselili u Tursku. On je od čifčija¹⁰ (kmetova) naplaćivao rentu, ali im je i hak ubirao pa je to bio razlog što je s njima u neprijateljskim odnosima bio. Tako se navodi da “Ove dvije okolnosti, čifčije i krvni neprijatelji, te treća, da se je zločin dogodio u mjestu, gdje su nastanjeni sami pravoslavni, isključuje svaku pomisao, da bi ma ko od muslimana mogao imati udjela u njegovom umorstvu, pogotovo kad se zna, da se je on prema muslimanima vazda viteški ponašao, pa se nije nikom od njih ni zamjerio.”¹¹

Kao rezultat preko 200 žrtava uglavnom žena i djece je izmasakrirano a kuće popaljene: “Ljetina je također sva popaljena, a hajvan rastjeran, pa će i ono, što preostane živih muslimana zimus skapati od neimaštine i tako će se jedan cio predjel istrijebiti od – muslimana!”¹²

U nastavku se navodi da je ovaj masakar bio unaprijed isplaniran jer je nekoliko dana ranije “bjelopoljski

okružni načelnik javno prijetio, da će dobiti do 2000 Vasojevića¹³ i dati poubijati i popaliti sve muslimane šahovičkog kao i drugih bjelopoljskih srezova”. Kada se zločin već odvijao, bjelopoljski načelnik nije preduzeo nikakvih mjera za sprečavanje ovih zločina, premda se je ovaj pokolj dva dana ranije predviđao “nego je dopustio da se što više razvije.”¹⁴ Reakcija je stigla od pljevaljske vojne i civilne vlasti koji su nastojali suzbiti zločinca.

“Čini se, da će i sada biti kao i dosada ‘izio vuk magarca’, a do kojih mjesec, pošto se sličnim pokoljima nad muslimanima na kojoj drugoj strani Sandžaka i Makedonije obavije koprena zaboravi nad ovim slučajem, onda će doći drugi i daljni, sve dotlen, dok ne mogne guslač zapjevati: ‘i drumi će poželjet Turaka, al Turaka više biti neće’ ili dok se sandžaćki muslimani ne osvijeste i ne uvažavaju, da ovcu, koja se izdvaja iz svog stada, vuk najprije zgrabi.”¹⁵

Dana 14. novembra, objavljena je vijest da je mirno u Bijelom Polju i da je veliki župan naredio da se svim stanovnicima oduzme oružje.¹⁶

Ferhad-beg Draga¹⁷, predsjednik Džemijeta¹⁸, uputio je ministru unutrašnjih poslova pismo koje je *Pravda* prenijela. U svom pismu, Draga navodi da su Bošnjaci iz Šahovića upozoravali organe vlasti da se pokolj sprema: “Muslimani iz Šahovića i Bijelog Polja, koji Vasojeviće najbolje poznaju, svoju su opravdanu bojazan obrazložili i

⁵ Vidi: Šerbo Rastoder, *Kad su vakat kaljali insani*, str. 278–293.

⁶ Natpis koji stoji na svakom izdanju *Pravde*.

⁷ “Grozno masakriranje sandžaćkih muslimana”, *Pravda*, 10. novembar 1924. godine, broj 256, str. 2.

⁸ “O pokolju u Sandžaku: Beogradska ‘Politika’ znala je, de će biti pokolj”, *Pravda*, 12. novembar 1924, broj 257, str. 2. *Politika* je objavila: “Prije tri dana kao što je javljeno, ubijen je na putu Belo Polje–Šahovići Boško Bošković, bivši okružni načelnik i inspektor ministarstva unutrašnjih djela. Po svemu izgleda,

da su ovo ubijstvo izvršili ljudi Meho-nića, koji se od prije izvjesnog vremena nalazi opet na našoj teritoriji.”

⁹ Čifluk (tur.) je zemljišni posjed.

¹⁰ Čifčija je korisnik čifluka.

¹¹ “O krvavim događajima u Sandžaku: Politička pozadina i razlozi ubijstva Boška Boškovića. – Za djela pravoslavnih seljaka odgovorni – muslimani! – Iskorjenjivanje muslimana već prije zamišljeno.”, *Pravda*, 13. novembar 1924. godine, broj 258, str. 2.

¹² “O krvavim događajima u Sandžaku”, *Pravda*, 13. novembar 1924. godine, broj 258

¹³ Vasojevići su pravoslavne komšije okolnih sela.

¹⁴ “O krvavim događajima u Sandžaku”, *Pravda*, 13. novembar 1924. godine, broj 258.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ “Iz krvavog Bijelog Polja”, *Pravda*, 14. novembar 1924. godine, broj 259, str. 1.

¹⁷ Ferhad-beg Draga bio je lider Džemijeta u ovom periodu.

¹⁸ Džamijet je politička organizacija muslimana Makedonije, Kosova, Metohije i Sandžaka koja je djelovala od 1919. do 1928. godine.

sreskom poglavaru i poslali jednu deputaciju u Plevlje, koja je meni i okružnom načelniku plevljskom predstojeću katastrofu prikazala.”¹⁹ Vlasti su znale, ali nisu poduzeli nikakve aktivnosti po ovom pitanju. Draga dalje navodi:

“Gospodine ministre! Ova masa-kraža kao zajedničko djelo mjernih policijskih vlasti i Vasojevića pada na teret – koliko i na druge – najprije na policijske vlasti, koje su blagovremeno upozorene na opasnost i koje su bile u stanju istu spriječiti, samo da su htjele. Osim toga okolnost, koja tereti vlasti više nego same razbojнике, jest činjenica, da ni jedan od razbojnika nije do sada ni pritvoren, i ako je to bilo vrlo lako, jer se oni sami nijesu ni krili.”²⁰

Kao svojevrsni komentar na saopćenje Drage, *Pravda*, čitaoce podsjeća na ubistva i teror koje sandžački Bošnjaci preživljavaju od završetka Velikog rata, navodeći primjer ubistva Hilmi-bega Kajabegovića.²¹ Dalje, navodi se da je bjelopoljski okružni načelnik Nikodim Cemović-Vasojević, dvije sedmice prije pokolja, pozvao viđenije muslimane i saopćio im da je Jusuf Mehonić napao jednog pravoslavca u selu Grančarevo. Zaprijetio je da će ukoliko se slično nešto dogodi, okupiti žandarmeriju i Vasojeviće “a kada ovi krenu, da neće praviti razlike niti tražiti glavom Mehonića, nego će sve što fes nosi, staviti pod nož.”²²

Pravda je u nastavku svog izvještavanja 22. novembra objavila podatke o umiješanosti državnih organa u samo planiranje i podstrekavanje zločina. Povod za kovanje zločinačkog plana bio je sam pogreb Boška Boškovića. *Pravda* navodi da je na pogrebu prisustvovao “okružni načelnik, sreski poglavar, šef finansijske uprave i drugi, koji su održali raspljive oprostajne govore.” A značajnu ulogu imali su i mediji poput beogradske *Politika* i *Samouprava* koji su objavili izvještaje sa pogreba i o ubistvu “spominjući ‘zlikovačku tursku ruku’ i prorekavši ‘odmazdu’ nad muslimanima”.

Također se navodi da je dan prije Boškovićeovog pogreba naređeno svim Bošnjacima, da sve oružje donesu i predaju u srez. Slijedeće, svim viđenijim Bošnjacima da se jave u srez, nakon čega su pritvoreni u jednu kuću. Ovo su bile ujedno i prve žrtve pokolja:

“Predsjednik šahovičke općine Savo Đogović u društvu djelovođe (općinskog pisara) i majora Redžića otišao je onima, dao ih povezati, a potom uz izgovor, da ima nalog spremi ih u Bijelo Polje, izveo ih je van, gdje su već čekali ostali zlikovci, koji su ih sviju do trojice poubijali. Od spašenih dvojica su se odkupili a treće – dijete od 12 godina – iščupano je iz ruku razbojnika jedan mu prijatelj, koji za to malo što glavom nije platio. Među žrtvama bio je i imam, kao i njegov malodobni sin. Kod imama su

našli u džepu džemijetsko glasililo list ‘Hak’ pa mu ga metnuli na prsa, a potom priveli sina mu i naredili mu da pane po babu – imamu i okrene lice ‘Haku’ te ga u tom položaju i ubili uz riječi: ‘Tako, dijete, nek si blizu babe svog i te turske jazije!’”²³

Tako je pogrebna povorka postala kažnjenička ekspedicija. Blokirani su svi izlazi iz Šahovića, kako niko ne bi mogao pobjeći. Zločinci su počeli da masakriraju civile i da pale kuće. Navodi se da je i sam predsjednik općine Đogović otišao po svog kuma “Rašida Šahovića, otišao mu pred kuću, izazvao ga rekavši mu, da ponese i pušku, pušku mu uzeo i na mjestu ga ustrijelio iz iste te puške!”²⁴ Po završetku “čišćenja” Šahovića, zločinci su krenuli prema Pavinom Polju gdje su nastavili pokolje. U ovom izvještaju se počinju navoditi i pojedinosti zločina kao i imena pojedinih žrtava.²⁵

Strahovito svjedočenje o zločinu nastavljeno je u narednim danima. Tako da navodi da je jedna Bošnjakinja ušla u sandžačku žandarsku stanicu, prva iza Uvca. Navodi se da su:

“Žandari su odmah ustanovili, da je šenula pameću. Za njom su došle druge dvije muslimanke, koje su za onom jadnicom išle, i ove su objasnile udes prve muslimanke: za vrijeme strašnih zvjerstava u Šahovićima i u Pavinu Polju ona je žena u naručju držala svoje dijete od mjesec dana. Krvoloci su nevinašce preklali u njezinu naručju.”

(kao Šabana Hadžovića) najprije davili, a potom puškama ubijali; neke (kao što je Vuksan Vukrović svog bivšeg agu Halila Hasanbegovića) na vjeru iz kuće izmamljivali, a po tom ih nožem bili i poklali. Adema su Lukača, nakon što su mu 300 dinara oduzeli (uzeo mu ih je otac već spomenutog krvoloka majora Redžića Bojo), nagonili da se krsti, da ljubi ruke zlikovcima, a kad je ovaj to odbio, onda su ga odveli do jedne urvine, gdje su ga gađali iz pušaka, a koji je ranjen ipak uspio uteći, valjda da bude svjedokom “snazi” pravde i zakonitosti u našoj državi!!!”, “O groznim zvjerstvima u Sandžaku”, *Pravda*, 18. Novembar 1924. godine, broj 262.

¹⁹ “O groznim zvjerstvima u Sandžaku”, *Pravda*, 18. novembar 1924. godine, broj 262, str. 2.

²⁰ Ibid.

²¹ “Dosta se je sjetiti kobnog slučaja rahmetli Hilmi bega Kajabegovića, koji je bio prebjegao u Sarajevo. U Sarajevu je Hilmi beg, hoteći se vratiti na svoju očevinu, od generala Stepe Stepanovića bio ishodio i pismo za slobodan prolaz i povratak kući. Kad je Hilmi beg s dvojicom drugova (a to je bilo 1919.) bio zanoćio između Sjenice i Bijelog Polja, žandar ih je - po nalogu jednog podpukovnika - predao Bjelopoljcima, koji su ih ubili. To je taj žandar priznao u zatvoru, i nakon

tog priznanja je dotični podpukovnik u Sarajevu počinio samoubojstvo, skočivši kroz prozor.”

²² “O groznim zvjerstvima u Sandžaku”, *Pravda*, 18. novembar 1924. godine, broj 262.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ “Što se do sad zna, broj žrtava premašuje 70, među kojim i osam lica, kojih se identitet ne može da prepozna, jer su jako iznakažena. Nekima su (kao Ibru Hasanbegoviću, staru 80 godina) još živim meso rezali, nožom trbuh vadili; nekima (kao Zeću Hadžoviću) živim jezik čupali; neke (kao Naja Hodžića) ni u majkinom krilu nisu štedjeli; neke

U nastavku teksta, uredništvo je kritikovalo Radikale²⁶ i list *Samouprava*²⁷ zaključivši da

“Režim ne razbija glave događajima, kakovi su se odigrali u Sandžaku, kao što je nije razbijao ni događajima u Vučitrnu, Mitrovici, Dumnici i t. d., jer je za režim najglavnije pitanje: izbori i vlast.”²⁸

Također *Pravda* je postavila pitanje ponovo o ulozi žandarmerijskih stanica i pitanje njihovog nedjelovanja da se zločin spriječi. Navodi se da su žandari uoči pokolja pokupili sve oružje od Bošnjaka te da je jedino jedno seoce Grablje nisu predali i tako se i sačuvali jer “razbojnici” nisu smjeli prići selu. Pozitivnu ulogu odigrao je plevaljski okružni načelnik Mihailo Krečković, koji je prvi došao na lice mjesta i time spriječio dalje zločine.²⁹

Okružni načelnik iz Bijelog Polja Nikodim Cemović-Vasojević, uhapsio je 40 viđenijih Bošnjaka iz Bijelog Polja, kojima je spremna sudbina slična onoj iz Šahovića. Zaključuje se da su ovi zločini samo kontinuitet terora nad Bošnjacima muslimanima koji se dešavao i u prošlosti:

“Sila je takvih primjera koji jasno govore, da Sandžaklije stradaju poglavito zbog toga, što jedan dio naših pravosl. sugrađana i izvjesna politička stranka, koja vuče tradicije od onih dana, kad su muslimani Niša i okolice listom poubijani i izagnani sa svog zavičaja, smatra da treba sve muslimane u Sandžaku poubijati ili otud rastjerati.”³⁰

Na samom kraju, dat je preliminarni djelimični spisak žrtava.³¹

Pravda 6. decembra 1924. donosi vijesti da su Hamid-beg Hasanbegović i Amir Muslić, delegati općina Šahovići i Pavino Polje, bili u posjeti Beogradu gdje su se sastali sa raznim ministarstvima i predali svoj pismeni protest. U svojoj predstavi su između ostalog direktno prozvali one koji su podstrekli na zločine:

“Naročito je šef finansijske uprave u Bijelom Polju, čiji otac bivši sreski načelnik u Bijelom Polju odgovara za zločine počinjene za vrijeme svoga službovanja u 1920. godini, držao govor, koji je bio uperen protiv muslimana i očigledno nagovaranje na pokolj. I odmah nakon pogreba u noći od 9. na 10. novembra diže se oko dvije hiljade oboružanih Kolašinaca, Poljana i drugih, te u liniji od 19 kilometara navalise u isti čas na muslimanska sela, od kojih je vlast pred dva dana pokupila sve oružje i predala ga pravoslavim žiteljima u obližnjim krajevima.”³²

Naredni dan objavljen je nastavak predstave gdje su se naveli i primjeri spašavanja Bošnjaka:

“Znamo samo, da su ti pratioци – zlikovci u daljini od četvrt kilometara, od sreskog načelstva ubili 28 taoca, dok su se trojica otkupili. Trideset drugog taoca – jedno dijete od trinaest godina, spasio je jedan pravoslavni – Novak Hašanin iz Šahovića, koji radi svog plemenitog čina mal nije zajedno sa svojom familijom

istu sudbinu doživio od ovih zlikovaca kao i ubijeni taoci.”³³

Delegati navode da “Po ustavu i mi muslimani imali bismo uživati jednaku zaštitu vlasti, morali bismo imati ličnu slobodu i sva druga građanska prava.” te na kraju mole za zaštitu:

“Iznoseći ovo Vašem Veličanstvu želimo, da na ove strašne pojave skrenemo Vašu pažnju i da Vas zamolimo za zaštitu, jer nikome drugom ne vjerujemo. Ne možemo vjerovati zbog toga, što se po našim državnim uredima namještavaju ljudi ne po sposobnostima i čestitosti svojoj, već po partijskom pripadništvu. Naravno, da se pri takvim okolnostima moraju da gaze zakoni, moraju da trpe nevinu, čime se ubija autoritet državi a i Vama, Veličanstvo!”³⁴

Dana 31. decembra 1924. objavljena je informacija da Crnogorci kupuju bošnjačke kuće i imanja od preživjelih za “smiješne cijene” kako “ne bi kojom nesrećom pogani nekrst tuđa opet zasjeo”. Tako se navodi da veliki broj Bošnjaka iz tog kraja je pohapšeno i zatvarano:

“Tražimo u ime čovječnosti, ako je u ovog režima uopće ima, da se smjesta pošalje tamo jedna ljekarska komisija, da pregleda ove čitave legije tučenih i da zaviri u tamošnje hapsane, od kojih u samim Šahovićima leže preko 200 nevinu zatvorenih ljudi.”³⁵

Dodatne informacije o spašavanju Bošnjaka kao i općenite posljedice

Rašid Korić, Ahmed Drutović, Omer Hodžić, Ahmed i Majo Džanković, Bilal Hrustemović, Đule i Mahmud Sadiković, Hurem Adilović, Adem Sukac, Hakija Babajić, Šaćir Dautović te još njih 8, kojih se zbog unakaženosti ne može da prepozna identitet.”

³² “Još o strašnom pokolju u Sandžaku”, *Pravda*, 6. decembar 1924. godine, broj 277, str. 2.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ “Grozan teror u Sandžaku”, *Pravda*, 31. decembar 1924. godine, broj 295, str. 2.

²⁶ Radikali su vladajuća stranka.

²⁷ *Samouprava* su političke novine.

²⁸ Cinizam režimlja, *Pravda*, 23. novembar 1924. godine, broj 267, str. 1.

²⁹ “O groznim zvjerstvima u Sandžaku”, *Pravda*, 23. novembar 1924. godine, broj 267, str. 2.

³⁰ Ibid.

³¹ “Evo imena žrtava: Mašo, Mehmed, Hule, Alaga, Rešo, Ago i Nahod Muslići; Hasan, Idriz, Šaban J., Ejub, Bajro, Hako, Jakub, Islam, Zaćir, Omer, Tajo, Redžep, Nazif, Šato, Abdurahman, File, Halil, Musa, Adem, Šaban M., Ahmet,

Ibrahim, Ševko, Abas, Abid, Ago, Baho, Pašo, Mule, Dedo, Abdo Hasanbegović; Bilal Balijagić, Nuho, Ibrahim i Murat Babajić, Musa Babajić i žena mu Nasfija Muslić (sagorjela); Sabit, Rašid i Medo Šahović, Edhem, Begani i Hamid Fazlagić, Aljo i Ali, Drndar, Bešir i Zito Šahović, Selim Kaljić, Gano Grabović, Raif Vrpljanin, Dešo Duvelović, Adem Šahović, Hadžika Muslić, Mahmud Čokorlija sa još tri druga, Mustafa Drndar, Aljo Grubović, Medo Gušmirović, Zećir Hadžović, Kujo, Šećo, Mulko i Šale Dautović,

navedeni su 4. januara 1925. godine. Navodi se da je Novak Hašanin spasio malodobnog sina Amira Muslića koji je imao dvanaest godina. Drugi Amirov sin je ubijen a zločinci su mu “odsjekli obje šake i otvorili lubanju!”³⁶ Također se navodi da su i prve izbjeglice iz Šahovića pristigle u Bosnu i Hercegovinu; petnaest porodica krenulo je prema Brčkom.

Pravda navodi da je Vrhovni muftija Zekerija ef. Ćinara stigao u Sarajevo gdje se sastao sa izbjeglicama iz Sandžaka, kritikujući ga da vrši “agitaciju u korist Pašićeve stranke” jer “da je ovo zauzimate režimskih ljudi za našu nevoljnu braću u Sandžaku obični korteški trik, jer da je režimljanima do općeg dobra i do dobra građana, ne bi se ni događala, a kamo li opetovala grozna krvoprolića nad muslimanima, koja su dosada ostala neispitana i nekažnjena.”³⁷

Konačno, 25. februara 1925. u listu *Pravda* je objavljen poziv za pomoć izbjeglicama iz Sandžaka. Navodi se da se oko 140 porodica sa oko 400 djece nastanilo u Gornji Rahić u blizini Brčkog gdje “žive

sada u velikoj bijedi i oskudici.”³⁸ U nastavku se navodi:

“Ovim bijednicima se može pomoći jedino jakom potporom muslimana u B. i H., pa molimo uredništvo da otvori rubriku za sakupljanje milodara u novcu i nastavi, te neka se novac šalje na Prvu Muslimansku banku d. d. u Brčkom, a odijelo ili hrana na vakufsko povjerenstvo u Brčkom.”³⁹

Ovo je bio odgovor na dopis grupe izbjeglica koji su se obratili za pomoć navodeći da “Ima nas velik broj, koji u 48 sati ne okusi koru hljeba, a nemamo gdje da štogod zaradimo. Većinom su sitna djeca, koja su ostala bez roditelja u zadnjem pokolju, koji je izvršen nad nama.”⁴⁰

Nakon ove vijesti, *Pravda* nije imala dodatnih značajnijih priloga o Šahovićima tokom 1925. godine.

Zaključak

U trenutku ključnih političkih previranja u Beogradu – raspuštanje Skupštine i zakazivanje novih parlamentarnih izbora – ovaj masakr

je počinjen. Deset godina nakon masakra, 1931. godine, sačinjen je popis stanovništva prema kojem je na području Šahovića živjelo 3.489 stanovnika. Od tog broja 3.365 pravoslavnih, 1 rimokatolik i 123 muslimana.⁴¹ Time je na ovom području ostalo da živi oko 10% cjelokupnog bošnjačkog stanovništva broj pravoslavnog stanovništva je povećan skoro dvostruko.

Izvjestavanje *Pravde* o zločinu u Šahovićima bilo je općenito, ali i sa nekim specifičnim detaljima. Iz *Pravde* saznajemo detalje počinilaca i njihov motiv kao i detalje o žrtvama poput njihovog identiteta i načina na koji su pojedina ubistva izvršena. *Pravda* je bila jedan od rijetkih medija u Bosni i Hercegovini u kojem se izvještavalo o pokolju u Šahovićima. Osim solidarnosti sa žrtvama i žalom zbog sudbine koja ih je zadesila, *Pravda* je imala u interesu i politički pritisak na Beograd što pokazuje da je izvještavanje o Šahovićima i traženje odgovornosti za počinjen zločin prestalo otprilike u istom trenutku kada su završeni februarski izbori.⁴²

Uz mahsuz selam. Abaz Đura, Goljan Mešo, Mehmed, Nurija, Šahović, Ahmet Kalić, Kuja Kalić, Nuško Đura i ostali.”

⁴¹ Ibid. str. 86.

⁴² Salkan Uzičanin, *Nacija i teror: djelatnost nacionalističkih organizacija u Bosni i Hercegovini (1921-1929)*, Društvo historičara Tuzla, 2019, str. 400.

³⁶ “Nova bezakonja u Sandžaku”, *Pravda*, 4. januar 1925. godine, broj 3, str. 2.

³⁷ “Vrhovni muftija u agitaciji po Sandžaku”, *Pravda*, 6. januar 1925. godine, broj 4, str. 3.

³⁸ “Pomozimo muhadžirima iz Šahovića i Pavina-polja!”, *Pravda*, 25. februar 1925. godine, broj 45. str. 2.

³⁹ “Pomozimo muhadžirima iz Šahovića i Pavina-polja!”, *Pravda*, 25. februar 1925. godine, broj 45.

⁴⁰ “Pomozimo muhadžirima iz Šahovića i Pavina-polja!”, *Pravda*, 25. februar 1925. “Braćo, molimo vas, da nam štogod sakupite kod vaše ehalije, pa ako nam vi ne izidete u susret, nastaju za nas teški dani.

Literatura

Dilas, Milovan. *Besudna zemlja*, Politika narodna knjiga, Beograd, 2005. godina
Pravda, 10. novembar 1924. godine, broj. 256
Pravda, 12. novembar 1924. godine, broj. 257
Pravda, 13. novembar 1924. godine, broj. 258

Pravda, 14. novembar 1924. godine, broj. 259
Pravda, 18. novembar 1924. godine, broj. 262
Pravda, 23. novembar 1924. godine, broj. 267
Pravda, 6. decembar 1924. godine, broj. 277
Pravda, 7. decembar 1924. godine, broj. 278

Pravda, 31. decembar 1924. godine, broj. 295
Pravda, 4. januar 1925. godine, broj. 3
Pravda, 6. januar 1925. godine, broj. 4
Pravda, 25. februar 1925. godine, broj. 45
 Rastoder, Šerbo. *Kad su vakat kaljali insani*, Almanah, Podgorica, 2011. godina

الموجز

مجزرة شاهوفيتشي وفق ما كتبه صحيفة "برافدا"
في سرايفو سنة 1924

حكمت كارثيتش، إمرام جوزيتش

في 8 من نوفمبر سنة 1924 هاجم مسلحون أرثوذكس من الجبل الأسود قرية شاهوفيتشي، وكان الدافع لذلك الهجوم مقتل بوشكو بوشكوفيتش عمدة دائرة كولاشين في 7 من نوفمبر سنة 1924، وعند تشييع جثمانه أطلقت شائعة اتهمت المسلمين البشانقة بقتله ودعت إلى الثأر منهم. إن المجزرة التي ارتكبت في قرية شاهوفيتشي سنة 1924 في الجبل الأسود تعتبر أكبر الجرائم التي ارتكبت في مملكة يوغوسلافيا في فترة السلم. وبالرغم من أن هذه الجريمة كانت الأفظع والأكثر وحشية، إلا أنه لا يوجد عنها سوى القليل من البيانات والشهادات. في هذا المقال نقدم أجزاء لم تنشر حتى اليوم من نصوص نشرت في مجلة «برافدا» التي تتحدث عن جريمة شاهوفيتشي والوحشية التي تم ارتكابها بها.

الكلمات الرئيسية: شاهوفيتشي، المجزرة، برافدا، 1924.

Summary

MASSACRE IN THE VILLAGE ŠAHOVIĆI
IN ACCORDANCE WITH THE WRITINGS
OF THE MAGAZINE "PRAVDA" IN 1924

Hikmet Karčić, Emrah Dozić

On November the 9th, 1924, armed Montenegrins of the Orthodox Christian faith attacked the village Šahovići in Montenegro. The motive behind this attack was the revenge for the murder of Boško Bošković, the Mayor of Kolašin county, on November the 7th 1924. At his funeral the allegations were made stating that Bosniak Muslims were responsible for this murder and that it must be revenged for. The massacre of Šahovići village is the most horrible crime committed in the Kingdom of Yugoslavia in its peacetime period. Despite this and despite the fact that it was also the most atrocious massive killing we do not have much data or testimonies related to it. In this article we present, until now unpublished pieces of texts from the magazine "Pravda" that relate about this crime and reveal the brutality of the massacre committed in Šahovići village.

Key words: Šahovići, massacre, *Pravda*, year 1924